

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертацію Баландіна Дмитра Павловича
«Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної
діяльності з товарами військового та подвійного призначення»,
поданої до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата
наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 - механізми
державного управління

Актуальність обраної теми досліджень.

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України, зміни архітектури міжнародної безпеки та посилення санкційних режимів оборонно-промисловий комплекс набув визначального значення для державного суверенітету, стійкості економіки та технологічної незалежності. Одночасно ускладнюється зовнішньоекономічна діяльність з товарами військового та подвійного призначення: поряд із фізичними поставками дедалі більшої ваги набувають програмне забезпечення, хмарні сервіси, цифрові алгоритми, технічні дані та компоненти безпілотних систем. Це вимагає поєднання оперативного забезпечення Сил оборони, підтримки інноваційного розвитку ОПК, міжнародної виробничої кооперації та дотримання режимів експортного контролю, нерозповсюдження і санкційної політики. За таких умов дослідження механізмів державного регулювання цієї сфери є своєчасним і безпосередньо пов'язаним із завданнями національної безпеки України.

У зв'язку з цим дисертаційне дослідження Баландіна Д.П., у якому обґрунтовано теоретичні підходи та науково-практичні рекомендації щодо трансформації механізмів державного регулювання ЗЕД з товарами військового та подвійного призначення, є безумовно актуальним.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Обґрунтованим слід вважати запропонований автором науковий підхід до державного регулювання міжнародних передач товарів військового та подвійного призначення, сформований через синтез

положень «воєнного кейнсіанства» та «воєнного мальтузіанства». Дисертант переконливо показує двосторонній характер державного регулювання: з одного боку, як інструменту забезпечення національної безпеки та контролю за чутливими міжнародними передачами, з іншого - як механізму економічної оптимізації оборонного бюджету через ефект масштабу в експортній діяльності. Важливим є врахування інформаційної асиметрії як чинника ціноутворення, стратегічної залежності імпортера від постачальника та вибору параметрів ризик-орієнтованого нагляду за ланцюгами постачання.

Вагомим є внесок автора в методичне обґрунтування еволюції державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу. Запропонована періодизація охоплює етапи «стихійної виживаності та реалізації надлишкового майна» у 1991-2010 рр., «централізованої консолідації та імпортозаміщення» у 2011-2021 рр. та «інноваційної інтеграції у глобальні безпекові ланцюги постачання» з 2022 р. Така логіка дозволила автору розкрити зміну ролі публічної влади від контролера-монополіста до стратегічного модератора, координатора та партнера приватного сектору, що відповідає сучасній структурі українського ОПК.

Заслуговує на увагу удосконалений організаційно-інституційний механізм регулювання діяльності суб'єктів ЗЕД у сфері ОПК на основі моделі «відкритої оборонної інноваційної екосистеми». Поєднання Brave1, приватного Military-Tech сектору, наукових установ, військових користувачів та спільних підприємств із партнерами держав-членів НАТО формує мережеву модель, здатну скорочувати інноваційний цикл. Позитивним є акцент на диференціації процедур відповідно до безпекового ризику.

Важливими є результати дослідження світового досвіду та міжнародних режимів експортного контролю. Автор розкриває обмеження Договору про торгівлю зброєю і Вассенаарської домовленості: неуніверсальність участі, консенсусну інертність, різний рівень імплементації та складність контролю цифрових передач. Поєднання

сервісної моделі підтримки експорту дозволяє сприяти легальним операціям і водночас мінімізувати ризики несанкціонованого реекспорту.

Обґрунтованим є розвинутий автором підхід до інвестиційного супроводження економічної дипломатії в умовах трансформації світоустрою. Його складовими визначено інтеграцію цифрового та політико-дипломатичного просування, диверсифікацію страхових та інформаційних інструментів захисту, використання можливостей ділових рад, торгово-промислових палат і діаспори, а також формування технологічних альянсів. Принципово важливим є зміщення акценту з простого залучення капіталу на локалізацію критичних виробництв, збереження компетенцій і зміцнення технологічного суверенітету України у сфері оборони.

Заслуговує на позитивну оцінку розвиток моделі державного експортного контролю на принципах стратегічної адаптивності. Автор обґрунтовує необхідність асиметричної регуляторної реакції: для низькоризикових та критично необхідних оборонних поставок процедури мають бути максимально цифровізованими і прискореними, тоді як щодо ризикових юрисдикцій, посередників та кінцевих споживачів необхідні поглиблена перевірка, міжвідомчий обмін даними та посилений постліцензійний моніторинг. Такий підхід є особливо актуальним у воєнний період, коли надмірна бюрократизація може безпосередньо впливати на обороноздатність, але спрощення не повинно створювати прогалин у системі контролю.

Вагомим результатом є удосконалення механізмів цифровізації державного експортного контролю. Динамічна модель інтелектуального моніторингу передбачає автоматизовану перевірку документів, формування ризик-профілів, ідентифікацію товарів подвійного призначення та перевірку кінцевих споживачів. Важливо, що цифровізація розглядається як елемент національної безпеки, а не лише як технічний ІТ-проект.

Окремої уваги заслуговує модель «керованої технологічної абсорбції», що передбачає локалізацію виробництва, освоєння критичних

компетенцій, спільні НДДКР та включення українських підприємств до міжнародних ланцюгів створення вартості. Поєднання офсетних механізмів із контролем нематеріальних передач має чітке практичне спрямування.

Значущими є пропозиції щодо адаптації регулювання міжнародних передач до умов воєнного стану та санкційних режимів. Автор обґрунтовує перехід від класичного експорту до міжнародної виробничої кооперації, спільного виробництва, локалізації компонентів і трансферу технологій із партнерами з НАТО та ЄС, а також страхування воєнних ризиків при імпорті критичних компонентів.

Обґрунтованість наукових положень підкріплюється опрацюванням нормативно-правових актів України та міжнародних режимів експортного контролю, матеріалів профільних міністерств і Державної служби експортного контролю України, а також баз даних SIPRI, IISS, COT, Європейського Союзу та НАТО. Основні положення, висновки й рекомендації взаємопов'язані із завданнями дослідження та достатньо аргументовані.

Достовірність результатів і новизна досліджень, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Достовірність висновків і рекомендацій забезпечена застосуванням синтезу, наукової абстракції та аналітичного узагальнення; порівняльних і статистичних процедур; системно-структурного підходу; структурної декомпозиції; економіко-математичного моделювання; кореляційних, регресійних та дискримінантних процедур. Інформаційна база охоплює офіційні державні та міжнародні джерела, релевантні предмету дослідження.

Дисертаційне дослідження виконано в межах НДР навчально-науково-виробничого центру Національного університету цивільного захисту України «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (державний реєстраційний номер 0118U01007). Роль автора полягає в удосконаленні нормативно-правових, економічних та

організаційних механізмів державного регулювання ЗЕД з товарами військового та подвійного призначення.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

уперше:

- запропоновано науковий підхід до державного регулювання міжнародних передач товарів військового та подвійного призначення, сформований через синтез кейнсіанської моделі стимулювання оборонного виробництва та мальтузіанського трактування ресурсних обмежень, що дозволяє поєднати безпекову функцію публічної влади з економічною оптимізацією бюджетних витрат завдяки ефекту масштабу в експорті й врахувати інформаційну асиметрію як чинник ціноутворення, залежності імпортерів та вибору параметрів ризик-орієнтованого нагляду за ланцюгами постачання;

Зазначений результат розширює трактування експортного контролю, пов'язуючи його не лише з обмеженнями, а й з економічною стійкістю оборонного виробництва та ефектом масштабу.

Практичне значення підходу полягає в орієнтації контролю на ризики конкретної операції, кінцевого використання та ланцюга постачання замість однакової інтенсивності процедур для всіх випадків.

У сукупності це створює теоретичну основу для узгодження економічної ефективності ОПК, технологічного розвитку та вимог міжнародної безпеки.

удосконалено:

- методичне обґрунтування еволюції державного регулювання ЗЕД підприємств ОПК через авторську періодизацію стадій стихійного виживання, централізованої консолідації та інноваційної інтеграції у глобальні безпекові ланцюги постачання, що розкриває зміну ролі держави від контролера-монополіста до стратегічного модератора та партнера приватного сектору;

- організаційно-інституційний механізм регулювання суб'єктів ЗЕД у сфері ОПК на основі «відкритої оборонної інноваційної екосистеми», що

поєднує Bravel, приватний Military-Tech сектор, спільні підприємства з партнерами держав-членів НАТО, наукові установи та військових користувачів із диференціацією процедур за рівнем безпекового ризику;

- стратегічні механізми цифровізації системи державного експортного контролю шляхом упровадження динамічного інтелектуального моніторингу, автоматизованої ідентифікації товарів, перевірки кінцевих споживачів і захищеного інформаційного контуру для невідчутних передач;

дістали подальшого розвитку:

- наукові підходи до державного регулювання ЗЕД у сфері товарів військового та подвійного призначення через адаптацію Договору про торгівлю зброєю, Вассенаарської домовленості та сервісних моделей підтримки експорту, поєднаних із моніторингом кінцевого використання;

- підхід до інвестиційного супроводження економічної дипломатії, що поєднує цифрове й політико-дипломатичне просування, страхові та інформаційні інструменти захисту, участь ділових рад і формування технологічних партнерств;

- механізми адаптації державного регулювання міжнародних передач до умов воєнного стану через спрощення процедур для критичного оборонного імпорту, посилений нагляд щодо ризикових юрисдикцій та міжнародну виробничу кооперацію;

У сукупності наведені положення формують цілісну логіку трансформації державного регулювання - від теоретичних засад до цифрового контролю, адаптивного регулювання та технологічної кооперації.

Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 8 авторських наукових працях загальним обсягом 3,05 обл.-вид. арк., у тому числі 4 статтях у наукових фахових виданнях України, 1 статті у періодичному науковому виданні держави-члена Європейського Союзу та 3 працях, що засвідчують апробацію матеріалів дослідження. Тематика публікацій відповідає основним положенням дисертації та підтверджує належний рівень апробації отриманих результатів.

Значення роботи для науки і практики та шляхи використання результатів дослідження.

Основні ідеї та висновки дослідження доведено до рекомендацій, придатних для використання органами державної влади, підприємствами ОПК, науковими установами та суб'єктами міжнародної технологічної кооперації. Практична спрямованість простежується у пропозиціях щодо ризик-орієнтованого контролю, цифровізації та трансферу технологій.

Практичне значення одержаних результатів забезпечується їх використанням у діяльності:

- народних депутатів України - членів Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки, до відома яких доведено результати наукових досліджень (лист від 20.05.2026 № 04-22/13-2026/116861);
- Інституту кліматично орієнтованого сільського господарства НААН, яким впроваджено динамічну модель інтелектуального моніторингу системи державного експортного контролю при дослідженнях із використанням БПЛА та сенсорних систем (акт впровадження 2026 р.);
- MISTA Sp. z o.o. (Республіка Польща), якою враховано пропозиції щодо цифровізації аналітичних процедур, застосування ризик-орієнтованих підходів при оцінці міжнародної технологічної кооперації та вдосконалення механізмів контролю за міжнародною передачею технологій (довідка від 12.05.2026 № 430);
- Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України, яким прийнято підходи до міжнародної виробничої кооперації з державами-членами НАТО та ЄС (довідка від 05.06.2026 № 220/59/ВихЗВГ/54);
- Державної служби експортного контролю України в частині ризик-орієнтованих підходів, цифровізації дозвільних процедур, контролю кінцевого використання та невідчутних передач технологій (довідка від 04.06.2026 № 4450/42-26);
- Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України в частині ризик-орієнтованої системи контролю, цифровізації

дозвільних процедур та посилення контролю кінцевого використання товарів (довідка від 15.06.2026 № 2721-12/55028-07).

Таким чином, результати дисертації використані на рівні парламентського комітету, центральних органів державної влади, військової наукової установи, наукової організації та іноземної компанії, що підтверджує їх практичну значущість.

Оцінка оформлення дисертації та змісту автореферату.

Дисертація та автореферат оформлені відповідно до встановлених вимог. Робота має логічну структуру, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг становить 220 сторінок, список використаних джерел містить 238 найменувань. Матеріал викладено послідовно, науковий стиль загалом витримано. Автореферат відображає основні положення дисертації, її наукову новизну, практичне значення, апробацію та публікації.

Недоліки та побажання (дискусійні положення до дисертанта).

Позитивно оцінюючи науковий рівень і практичну спрямованість дисертаційної роботи, вважаю за необхідне висловити кілька зауважень та побажань, які мають дискусійний характер і можуть бути предметом обговорення під час захисту:

1. У підрозділі 2.1 дисертант обґрунтовує перехід до моделі «відкритої оборонної інноваційної екосистеми» із залученням Brave1, приватного Military-Tech сектору та спільних підприємств з іноземними партнерами (с. 93-98). Водночас потребує додаткового обґрунтування практичний механізм диференціації процедур за рівнем безпекового ризику. У роботі не повною мірою формалізовано критерії, за якими суб'єкт, технологія або конкретна міжнародна передача мають відноситися до низького, середнього чи високого ризику, хто саме ухвалює рішення про зміну режиму контролю та як часто такий ризик-профіль повинен переглядатися. За відсутності чіткої матриці критеріїв мережевий формат може створювати простір для неоднакового застосування процедур до державних і приватних учасників.

2. Розвиваючи інструменти економічної дипломатії, автор слушно наголошує на консолідації інформаційних потоків, використанні платформи «Nazovni», потенціалу дипломатичних установ, військових представництв, ділових рад та української діаспори (с. 115-123). Разом з тим недостатньо чітко визначено інституційного координатора такого інтегрованого контуру та межі інформації, доступної кожному учаснику. Для оборонної сфери це принципове питання, оскільки розширення кола посередників і цифрових каналів одночасно підвищує ризики витоку комерційної таємниці, технологічної документації та відомостей з обмеженим доступом. Доцільно було б детальніше розмежувати сервісні, дипломатичні та контрольні функції МЗС, ДСЕСУ, оборонних відомств і бізнес-інституцій.

3. У підрозділі 3.1 запропоновано модель адаптивного державного регулювання, що поєднує спрощення процедур для критично необхідних оборонних поставок із посиленням контролю щодо ризикових суб'єктів (с. 144-162). Погоджуючись із такою логікою, слід зауважити, що поняття «критично необхідна поставка» потребує більшої операціоналізації. Не до кінця зрозуміло, які критерії - державне оборонне замовлення, підтверджена потреба Сил оборони, дефіцит компонента чи строк поставки - є достатньою підставою для спрощеної процедури та який постконтроль компенсуватиме зниження інтенсивності попередньої перевірки.

4. У підрозділі 3.2 запропоновано динамічну модель інтелектуального моніторингу, автоматизовану ідентифікацію товарів та алгоритмічну перевірку кінцевих споживачів (с. 162-171). Пропозиція є перспективною, однак потребує конкретизації джерел даних, правил формування ризик-профілю, пояснюваності алгоритмічного висновку та юридичної відповідальності у разі помилкової класифікації. Важливо чітко визначити людський контроль за автоматизованими рекомендаціями, аудит журналів рішень і захист системи від маніпулювання вхідними даними.

5. У підрозділі 3.3 дисертант обґрунтовує модель «керованої технологічної абсорбції», розвиток прямих офсетних механізмів,

локалізацію виробництва, спільні НДДКР та запровадження підходів до контролю «умовного експорту» (с. 183-189). Проте потребує більш детального розкриття система показників, за якими держава зможе оцінити, що міжнародна кооперація забезпечила реальний трансфер критичних компетенцій, а не лише складальну локалізацію. Доцільним було б запропонувати мінімальні критерії результативності - частку локалізованих критичних вузлів, обсяг переданої документації, підготовку персоналу, спільні НДДКР, права на інтелектуальну власність - та механізм їх узгодження з обмеженнями експортного контролю держав-партнерів.

Загальний висновок.

1. Дисертаційна робота Баландіна Дмитра Павловича «Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового та подвійного призначення» є завершеним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему. У роботі обґрунтовано теоретичні підходи, удосконалено методичний інструментарій і розроблено рекомендації щодо трансформації міжнародних передач, цифровізації експортного контролю, економічної дипломатії та взаємодії держави і бізнесу у сфері трансферу технологій. Результати свідчать про належну наукову підготовку здобувача.

2. Враховуючи актуальність, наукову новизну, важливість і достовірність одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота Баландіна Дмитра Павловича «Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового та подвійного призначення» відповідає вимогам МОН України, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління, зокрема вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» (зі змінами), та наказу МОН від 23.09.2019 р. № 1220 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів

доктора і кандидата наук», а її автор Баландин Дмитро Павлович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 - механізми державного управління.

Офіційний опонент

начальник науково-дослідної лабораторії
з дослідження проблем управління у сфері
цивільного захисту Національного університету
цивільного захисту України,
доктор наук з державного управління,
старший дослідник

В.В. Палюх

